

TEMES

Els escriptors catalans de la Restauració: entre la literatura i la política*

Jordi Llorens i Vila

HISTORIADOR

Els primers anys de la Restauració van ser crucials per a la literatura catalana, que va aconseguir consolidar un projecte de literatura escrita exclusivament en la llengua pròpia del país que s'havia iniciat, enmig d'un mar de dubtes, en la primera meitat de segle. Però, sobretot, en aquest breu assaig ens interessa destacar el fet que molts dels escriptors catalans d'aquells anys van vincular-se d'una manera més o menys explícita amb un moviment politicoideològic nou: el catalanisme. Perquè, a diferència del que havia succeït amb la generació d'escriptors catalans anterior, per a la qual el conreu literari de la llengua catalana no significava en cap cas la reivindicació d'un projecte de signe autonomista per a Catalunya, la nova generació forjada en els anys del Sexenni Democràtic va simultaniejar l'exercici literari en català amb la praxi d'una militància política catalanista més o menys efectiva.

D'aquesta manera, el conreu literari en català tenia un corol·lari en l'adscripció de molts dels seus autors en un moviment polític no oficialista i alternatiu que es desvinculava expressament dels partits polítics aleshores

---

* Aquest text és una versió resumida de la conferència que vaig dictar al Museu d'Història de Catalunya el 9 de gener de 2001.

existents, que es mostrava extremadament crític amb el marc polític de la Restauració i que cercava el reconeixement de la personalitat política de Catalunya en el si de l'Estat espanyol.

Aquest estat de coses va començar a formar-se en els anys del Sexenni Democràtic (1868-1874). Com és ben sabut, els anys del Sexenni van capgirar el marc polític espanyol amb la ràpida successió d'uns fets d'importància cabdal: la caiguda de la monarquia desprestigiada d'Isabel II, la introducció del sufragi universal masculí i el ple reconeixement de la llibertat de reunió, expressió i associació i fins i tot, fet absolutament innovador en l'Espanya d'aquells anys, la llibertat de cultes. Val la pena d'aturar-nos un moment a la Catalunya del Sexenni perquè en aquests anys va començar a gestar-se un procés que, tot i que no tindria conseqüències pràctiques fins uns anys més tard, ja en plena Restauració, és indicatiu dels canvis que s'anaven produint en alguns sectors de la societat catalana i, específicament, entre alguns joves lletraferits. Em refereixo, és clar, a l'aparició de la *Jove Catalunya* i dels periòdics *La Gramalla* i, sobretot, *La Renaixensa*. No és el moment de fer una història de les tres plataformes, però sí de subratllar el fet que entre els seus promotors hi havia una llarga nòmina de joves escriptors (Àngel Guimerà, Pere Aldavert, Pella i Forgas, Ubach i Vinyeta, Josep Roca i Roca, Picó i Campamar, Francesc Matheu, Aulèstia i Pijoan, etc.) que van tenir un protagonisme destacat en el debat catalanista posterior.

En els primers anys de la Restauració els grups pròpiament catalanistes més importants eren tres: els literats romàntics, agrupats al voltant de la revista —des de 1881, diari— *La Renaixensa*, defensors d'un catalanisme d'arrel romàntica, radical i intransigent, i que tenien com a element més representatiu el poeta i dramaturg Àngel Guimerà; el grup catòlic del setmanari vigatà *La Veu del Montserrat*, format majoritàriament per eclesiàstics d'antiga adscripció carlina, el més conegut dels quals era el poeta Jaume Collell, que maldaven perquè el catalanisme emergent s'identifiqués de manera explícita amb el catolicisme, i, finalment, els exfederalistes encapçalats per Valentí Almirall, que el 1881 s'havien separat del Partit Federal i que durant uns anys constituïren el sector hegemònic del catalanisme.

L'aparició del catalanisme polític és, no hi ha dubte, un dels fets més remarcables de la Catalunya del darrer quart del segle XIX. Malgrat el seu

caràcter inicialment marginal, reduït de fet a selectes minories (aspecte que no superaria del tot fins als primers anys del segle XX amb el moviment de Solidaritat Catalana), esdevingué cada cop més un punt de referència obligada de la societat catalana del tombant de segle. L'intel·lectual catalanista de la fi del segle XIX hagué de ser alhora folklorista, escriptor, propagador cultural i, molt sovint, un doctrinari. En definitiva, un activista —amb escassos mitjans— més que no pas un veritable teoritzador. El catalanisme esdevingué, així, el projecte de construcció nacional que vertebrà la Catalunya del tombant de segle. La major part de la intel·lectualitat catalana hi estigué, d'una manera o altra, compromesa i, malgrat la diversitat ideològica —sempre present—, va poder col·laborar en empreses i plataformes comunes perquè es tractava d'una obra engrescadora, necessàriament col·lectiva i irrepetible en altres àmbits nacionals coetanis: la salvaguarda i la normalització d'una cultura, la construcció d'un país.

Els quadres dirigits del catalanisme polític van ser, des del primer moment, fonamentalment intel·lectuals i professionals. Entre els intel·lectuals que d'alguna manera van militar en el camp catalanista, els escriptors sempre van tenir un gran protagonisme. Sense cap pretensió d'abraçar tots els noms, esmentarem alguns exemples que demostraran la validesa de la nostra argumentació.

En el Centre Català (des de 1882) hi van tenir una destacada presència diversos escriptors de tarannà progressista que en els anys del Sexenni havien militat en les files del partit republicà federal, com ara Frederic Soler («Pitarra»), que va ser president de l'entitat, Conrad Roure, Rossend Arús, Vidal i Valenciano, Antoni Feliu i Codina i Apelles Mestres. D'altra banda, altres dramaturgs i escriptors destacats van ser dirigents del Centre Català, però més endavant van abandonar l'entitat en el moment en què aquesta s'escindí el 1887 i van ser cofundadors d'una nova associació catalanista de caràcter més conservador, la Lliga de Catalunya; entre aquests podem destacar Àngel Guimerà, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Matheu, Narcís Oller i Joaquim Casas Carbó. Dins la Unió Catalanista, entitat fundada el 1891 com una mena de federació d'associacions catalanistes de tot Catalunya, hi trobem, exercint càrrecs directius o com a delegats en les assemblees que reuní l'entitat,

personalitats tan rellevants com Àngel Guimerà, Joaquim Riera i Bertran, Marià Vayreda, Antoni Aulèstia, Francesc Matheu, Narcís Oller, Ramon Picó i Campamar, Emili Vilanova, Joaquim Casas Carbó, Antoni Bori i Fontestà, Carles Bosch de la Trinxeria, Josep Pin i Soler, Terenci Thos i Codina, Josep Berga Boix, Josep Berga Boada, Francesc Mestre o Joaquim Ruyra, entre d'altres. La llista podria ser inacabable.

De la importància dels escriptors a les entitats catalanistes capdavanteres, en dóna també una idea el nombre de delegats a les assemblees de la Unió Catalanista que s'autoqualificaven d'*escriptors* exclusivament, o bé que afegien a la seva pretesa condició d'escriptors, recordem que a Catalunya encara era lluny el moment d'assolir la professionalització de l'ofici d'escriptor, la de propietaris, advocats, metges, professors o notaris. Així, a l'assemblea de Manresa de 1892, els escriptors constituïen el 5% dels delegats, percentatge que va augmentar fins al 7,2% a l'assemblea de Reus de 1893, el 8,7% a l'assemblea d'Olot de 1895 i el 8% a l'assemblea de Girona (1897), per caure fins a un pobre 3,65% a l'assemblea de Terrassa de 1901, precisament en un moment en què la militància catalanista augmentava sensiblement i es diversificava amb la incorporació de nous sectors populars i burgesos.

Però no tots els escriptors catalans d'aquells anys van ingressar en alguna de les associacions que hem esmentat. No ho van fer, si més no inicialment, la majoria dels joves escriptors modernistes que el 1881 van fundar el primer *L'Avens* amb l'objectiu confessat de continuar la línia ideològica que Almirall havia donat al *Diari Catalá* i que havia hagut de suspendre arran de la seva separació del republicanisme federal. En les seves diverses etapes, els responsables de *L'Avens* van mantenir sempre una actitud obertament crítica amb les entitats capdavanteres del catalanisme polític i, això no obstant, van contribuir de manera decisiva, com va demostrar el malaguanyat professor Vicente Cacho,¹ a consolidar un ambiciós projecte de veritable secessionisme cultural que anava molt més enllà del que havia fet la generació anterior, i que fixava la seva atenció preferent en allò que es feia i es llegia a París, veritable aparador de la modernitat cultural europea de la fi del segle.

---

¹ Vicente CACHO VIU, *Els modernistes i el nacionalisme cultural*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1984.

Del que hem dit sembla evident, doncs, que una bona part de la nòmina dels escriptors catalans i, sens dubte, la majoria dels seus millors representants, van col·laborar activament en les associacions més dinàmiques de l'incipient catalanisme polític. D'entre tots ells, destaca molt especialment Àngel Guimerà, que, malgrat les seves més aviat escasses habilitats per a la política, va exercir un indubtable protagonisme en el si del catalanisme organitzat al capdavant de la Lliga de Catalunya, entitat que presidí entre 1889 i 1890, i de la Unió Catalanista, de la qual va ser president l'any 1894. Els discursos de Guimerà,² així com també algunes de les seves peces dramàtiques, especialment *Mestre Oleguer* (1892), centrada en la defensa desesperada de Barcelona durant el setge felipista de 1714, i *Mort d'en Jaume d'Urgell* (1896), on tracta la dramàtica fi de la dinastia nacional catalana i l'entronització de la dinastia dels Trastàmara, constitueixen, sens dubte, una de les millors expressions del que en diversos treballs he denominat *catalanisme romàntic*.³

Llevat dels poetes, el gruix de l'obra dels quals es donava a conèixer a la festa anual dels Jocs Florals (en els quals el to patrioter de les composicions era gairebé imprescindible), els escriptors catalans de la Restauració no van fer, en general, en les seves obres una ostentació explícita de la seva ideologia catalanista. La novel·la històrica va tenir continuadors en els primers anys de la Restauració. Com és sabut, en els anys trenta i quaranta Joan Cortada va assajar la novel·la històrica a la manera de Walter Scott en castellà però introduint-hi el tema català; gairebé trenta anys més tard, Antoni de Bofarull, historiador com Cortada, va donar un pas endavant amb la publicació de *L'orfeneta de Menàrguens* (1862), que és, a més, la primera novel·la moderna escrita en llengua catalana. La petjada de Bofarull va ser seguida per un estol d'escriptors i escriptores (Riera i Bertran, Briz, Pilar Maspons, etc.) que van ambientar les seves novel·les en alguns episodis clau de la història de Catalunya: l'època medieval, la Guerra de Successió i, especialment, la crisi de l'Antic Règim, des de la Guerra Gran fins a la Guerra del Francès.

---

² Àngel GUIMERÀ, *Cants a la Patria. Discursos*, Barcelona, Impremta La Renaixença, s. d.

³ Vegeu, especialment, Jordi LLORENS i VILA, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

Molt més interès té l'obra dels novel·listes realistes catalans perquè sovint ofereix una descripció acurada de la Catalunya del darrer terç del segle XIX. Com van assenyalar Serrahima i Boada, alguns novel·listes, singularment Oller, tractaven els esdeveniments contemporanis amb un criteri i fins i tot una finalitat històrica.⁴ Un d'aquests escriptors, el tarragoní Josep Pin i Soler, va deixar escrit que calia «*deixar-se de jocs florals i de pessigar les cordetes de l'arpa florianesca i emprendre la tasca per lo sèrio, per la prosa, per l'estudi del natural, dels sers i objectes ara vivents a fi i efecte de que les futures generacions sàpiguen com érem, com ara som*». ⁵ Val a dir, però, que aquest és un camp de recerca a penes explorat, i només darrerament Pere Anguera⁶ n'ha fet una breu aproximació, de manera que el que direm aquí és provisional i subjecte a les conclusions d'un estudi de conjunt encara no abordat. En qualsevol cas, convé remarcar que a hores d'ara a Catalunya encara no tenim un estudi equivalent al que Ricard Blasco⁷ va fer, amb èxit, per a la societat valenciana de la Restauració.

Els escriptors i escriptores (no podem oblidar la figura de Dolors Monserdà) realistes catalans dibuixen en les seves obres el pas d'un món d'estructura fonamentalment agrària a un altre de base industrial; d'aquesta manera, reflecteixen l'ascensió de la menestralia, el brogit dels nous negocis, l'especulació borsària, les prospeccions mineres —generalment fracassades— en cerca de ferro i carbó, l'avenç de la industrialització, les expectatives —sovint frustrades— dipositades en la construcció i explotació de la xarxa ferroviària, el creixement urbà de Barcelona, els nous gustos burgesos, la decadència del món agrari tradicional i les virtuts del pairalisme o fins i tot l'epigonisme trabucaire d'arrel carlina que tan bé va traçar Marià Vayreda, i tampoc no falten referències a la progressiva

---

⁴ Maurici SERRAHIMA i Maria Teresa BOADA, *La novel·la històrica en la literatura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996. L'assaig va ser redactat l'any 1947.

⁵ Citat per Antònia TAYADELLA i OLLER: «La novel·la realista», dins Riquer, Comas, Molas, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel, 1986, vol. 7, pàg. 514.

⁶ Pere ANGUERA, *Literatura, pàtria i societat. Els intel·lectuals i la nació*, Vic, Eumo, 1999.

⁷ Ricard BLASCO, *Els valencians de la restauració. Estudi sobre la composició de la societat valenciana del 1874 al 1902*, Barcelona, IEC, 1981-1986.

implantació de la llengua castellana entre la burgesia ascendent o la denúncia del caciquisme polític. En canvi, l'emergència del catalanisme polític hi és absent gairebé del tot.

Hi ha, però, alguna excepció. A continuació em referiré a dues obres on el sentiment i fins i tot l'ideari catalanista hi és present de manera explícita: una novel·la gairebé desconeguda per al lector actual i una obra de teatre que recentment ha estat reposada en els nostres escenaris. Aquestes dues obres situen temporalment la seva acció en dos períodes especialment significatius en la Catalunya del segle XIX i en la història del catalanisme: la Revolució de Setembre de 1868 i la guerra colonial de 1895-1898, respectivament.

Parlaré, en primer lloc, de la novel·la muntanyenca —així la definia el seu autor— *Sang nova*, escrita per Marià Vayreda l'any 1900. Marià Vayreda (Olot, 1853-1903) havia militat de forma activa en les files carlistes a la darrera carlinada i, com tants altres, es convertí al catalanisme polític arran de la desfeta del carlisme. Així, va ser, juntament amb el seu germà, el pintor Joaquim Vayreda, un dels fundadors l'any 1889 del Centre Catalanista d'Olot i sa comarca i va ser vicepresident de la Unió Catalanista el 1901 i 1902.

*Sang nova*⁸ és una novel·la ben mediocre des d'un punt de vista estrictament literari —la crítica la considera la més maldestra de les obres de Vayreda—,⁹ però, en canvi, té un indubtable interès per a l'historiador perquè exposa de manera volgudament didàctica, sovint en forma de pàgines senceres de fort contingut programàtic, els punts fonamentals de l'ideari del catalanisme més conservador adherit a la Lliga de Catalunya o a la Unió Catalanista.

La novel·la, l'acció de la qual transcorre entre 1866 i final de 1868, és un cant permanent a les virtuts de Catalunya i a les seves institucions tradicionals. No és, però, una novel·la costumista perquè, més que no pas descriure'ns el camp català coetani —com sí que ho feia Bosch de la Trinxeria—, Vayreda ens vol demostrar com la perversió de les institucions

---

⁸ He utilitzat la versió recollida a Marià VAYREDA, *Obres completes*, Barcelona, Selecta, 1984.

⁹ Antònia TAYADELLA i OLLER, «La novel·la realista», vol. 7, pàg. 531-538.

d'origen estranger introduïdes a Catalunya des de la Nova Planta i, especialment, amb el triomf del liberalisme, havia provocat el trencament de l'ordre tradicional de la societat catalana —a parer seu just i harmònic— i havia introduït les llavors de l'enfrontament i el sectarisme: com ara, segons explica la novel·la, l'expulsió dels ordes religiosos, la imposició de tota mena de taxes arbitràries sobre els propietaris i, sobretot, la divisió del poble en bàndols polítics, encarnats en aquest cas en els partidaris del demagog populista Cerdà, d'una banda, i els del senyor de Serra Bruna, de l'altra. Cap recurs literari de la novel·la s'escapa de l'adoctrinament que l'autor vol donar a la seva obra. Així, la destrucció dels monuments històrics és esmentada com un dels símbols més perversos de l'obra destructora del liberalisme i és significativament entre les ruïnes d'un monestir romànic destruït per la revolució de 1835 on té lloc la declaració d'amor del protagonista a la seva estimada.¹⁰ Episodi que no és més que una clara al·lusió al cas del monestir de Ripoll, considerat pels homes de la Renaixença com el bressol de la nacionalitat catalana, que, després de la seva destrucció i saqueig, va ser reconstruït, o potser fóra millor dir recreat, per Elies Rogent a partir de 1886, per iniciativa del canonge, poeta i publicista Jaume Collell i el bisbe de Vic Josep Morgades, i que va constituir la campanya religiosopatriòtica més important de les que es van fer a la Catalunya de finals del segle XIX amb el propòsit confessat de recatolitzar el país.

Vayreda exposà el seu ideari de catalanisme conservador i catòlic des d'una òptica eminentment regeneracionista i que volia ser moderna. El protagonista de la novel·la és Ramon de Montbrió, un jove hisendat de muntanya que posseeix el títol d'enginyer agrònom —segurament Vayreda va tenir present que el primer president de la Lliga de Catalunya, Pau Sans Guitart, va ser també un enginyer— que, acabats els seus estudis, ha viatjat per mig Europa, ha conegut de primera mà la lluita menada pel poble irlandès per assolir la seva autonomia del Regne Unit —cal recordar que el cas irlandès, on l'Església catòlica va tenir un paper destacat, va ser un dels

---

¹⁰ Cal tenir en compte que l'assemblea de la Unió Catalanista reunida a Olot el 1895 va aprovar un document on, entre altres coses, es feia una crida a la salvaguarda del patrimoni històric català, i alhora es denunciava la manca d'interès que els governs de l'Estat havien tingut envers aquest patrimoni.

models d'alliberament nacional predilectes del primer catalanisme—,¹¹ i que, de retorn a Catalunya, ha conegut a Barcelona els poetes dels Jocs Florals, els que ell denomina «*precursors de la Catalunya nova*». Però, el narrador apunta, resumint didàcticament el procés que havia dut a l'aparició del catalanisme polític, que: «*Aquests somniaven en la regeneració intel·lectual de Catalunya, i fou ell, en Ramon, qui inicià la idea d'una regeneració política, donant-se el cas d'ésser tingut per boig pels seus propis companys d'entusiasmes, que al seu torn eren qualificats de ximpls i de somniadors fins per molts dels que en aquell temps es titulaven homes de ciències*» (pàg. 251). No deixa de ser significatiu, però, que el primer deixeble catalanista de Ramon fos, a part de la seva esposa, el seu oncle, mossèn Joan. Sens dubte, és un símbol de la simbiosi entre catalanisme i catolicisme que Vayreda, com també Jaume Collell, Torras i Bages —el màxim teoritzador del catalanisme catòlic— i altres eclesiàstics, volia.

Al llarg de la novel·la, els protagonistes catalanistes, Ramon i mossèn Joan, ens descriuen, sovint de manera embafadora i reiterativa, les virtuts de la llengua catalana i de les cançons i costums tradicionals; ens recorden que a l'edat mitjana Catalunya era «*l'avançada de la civilització europea*» (pàg. 278) i com a Espanya «*s'ha forçat un Estat artificial confonent llastimosament la unitat amb la uniformitat*» (pàg. 293). Avui, ens dirà mossèn Joan en el seu testament, «*el divorci entre el país i l'Estat és complet*» (pàg. 443). Finalment, en les pàgines finals de la novel·la Vayreda vulgaritza i resumeix per als lectors de la novel·la la troballa fonamental del catalanisme de fi de segle: la distinció entre *estat* i *pàtria* —Vayreda no s'atreveix a dir *nació*, tot i que molts catalanistes empraven usualment aquesta denominació per definir Catalunya des de feia força anys. Així, mossèn Joan deixarà escrit en el seu testament que la «*Pàtria és la idea comprensiva d'unitat de lleis, de temperaments, de costums i, sobretot, de llengua, caràcters distintius de la raça; és el funcionament harmònic dels elements vitals d'una societat dintre del seu propi terrer*» i, conclou: «*La Pàtria, agrupació natural d'individus lligats per mancomunitat d'interessos, de necessitats i d'ideals, és obra de Déu*». En canvi: «*L'Estat, artificiosa*

---

¹¹ Vegeu Jordi LLORENS i VILA, *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1885-1901)*, Barcelona, Dalmau Editor, 1988.

combinació de funcionalismes arrencats del seu natural centre, és obra dels homes» (pàg. 442).

L'obra de Vayreda, doncs, representa un compendi, literàriament poc afortunat però de gran interès per a l'historiador, dels principis fonamentals del catalanisme catòlic de l'entresigles.

L'obra de teatre a què em referia és *L'hèroe*, un drama profundament antimilitarista, que Santiago Rusiñol va escriure l'any 1903. A diferència de *Sang nova*, *L'hèroe* és una obra coneguda del teatre català que ja arran de la seva estrena va ser objecte d'una forta polèmica i ràpidament suspesa. Recentment ha estat representada novament.

L'argument de la peça és ben simple: el protagonista, l'heroi, torna transformat de la guerra de Filipines, on ha obtingut tota mena de condecoracions per les seves accions de guerra. La milícia ha alterat profundament la seva personalitat; abans era un bon noi, honrat i treballador, ara s'ha convertit en un home cínic i depravat. L'apoteosi de les autoritats caciquistes i representatives de l'Espanya oficial (l'alcalde, el secretari, el jutge, el sergent) que reten homenatge a l'heroi enmig d'una oratòria buida i patriotera és paral·lela al procés de degradació de la llar familiar de l'heroi, on sempre havia dominat el treball i el seny. El vici posseeix l'heroi i, finalment, el seu procés d'autodestrucció s'acaba amb la seva tràgica mort a mans d'en Joan, el treballador de la casa i antiheroi en la guerra, que venja el seu deshonor.

L'hèroe reflecteix molt bé el sentiment antimilitarista i la crítica de la guerra colonial de 1895-1898 que el catalanisme va mantenir de manera ininterrompuda al llarg del conflicte. En efecte, les organitzacions i la premsa catalanista van seguir des del primer moment amb gran atenció l'evolució de la crisi colonial i, convençuts com estaven de la incapacitat i mala gestió dels governs espanyols, s'apressaren (de fet ja ho havien proposat el 1869 arran de la primera guerra d'independència cubana) a reivindicar la concessió per a Cuba d'un alt nivell d'autogovern, de manera similar a com el Regne Unit havia fet a Canadà.¹² Des de l'alçament definitiu de 1895 a Cuba i de 1896 a Filipines, els portaveus catalanistes es

---

¹² Jordi LLORENS i VILA, «El catalanisme i la darrera guerra de Cuba», *Revista del Col·legi de Doctors i Llicenciats* (hivern 1998), pàg. 22-24.

van negar a condemnar l'aixecament, van demanar la concessió de l'autonomia a Cuba, no pas com una transacció sinó com el reconeixement d'un dret, van condemnar la política repressiva del general Weyler, van reflectir cruament les escenes de dolor viscudes en els embarcaments de la tropa —rebutjaven el servei militar obligatori— i, finalment, van considerar la guerra colonial com un mal superior a la conveniència dels interessos espanyols, constatació que els dugué a demanar, abans de la derrota decisiva de Santiago, la fi de les hostilitats. A *L'hèroe*, els militars espanyols no són pas uns herois, sinó uns éssers prepotents i pervertits que saquegen pobles, violen dones i assassinen indiscriminadament la població indígena. Els veritables herois són els soldats que moren a la guerra, la major part de malaltia, i els obrers que, de Catalunya estant, treballen als telers.

La clarividència del catalanisme a l'hora d'analitzar el conflicte colonial i la guerra hispanoamericana de 1898 va tenir com a conseqüència un notable increment de les forces del catalanisme organitzat, que va comptar amb el suport creixent de les classes mitjanes urbanes. Des d'aleshores els progressos del catalanisme van ser ràpids: l'escissió de la Unió Catalanista l'any 1899, el Tancament de Caixes, la fundació de la Lliga Regionalista i la victòria electoral de la candidatura dels quatre presidents la primavera de 1901 i, sobretot, la mobilització que acompanyà la Solidaritat Catalana van configurar, de manera definitiva, la vertebració del catalanisme com un moviment polític modern, de masses, dotat d'uns trets d'identitat i de cohesió social forts, protagonista, amb les seves organitzacions de dreta i d'esquerra, de la política catalana del primer terç del segle XX.